

137. Kvarnarp. Höreda sn. Nu i Vattenledningsparken i Eksjö.

Pl. 91.

Litteratur: Ransakningarna 1667; M. Hultin: Anteckningar och samlingar under en resa i norra delen av Calmar län och angränsande orter 1852 (ATA) s. 19; J. E. Lagergren: Handlingar om Småland, M 104: 14 (hs i KB) s. 172; J. Allvin: Beskrifning öfver Mo samt N:a och S:a Wedbo härader (1857) s. 143; A. Friberg: Anteckningar den 22/8 1888 och den 22/6 1905, brev till L. Ribbing den 25/8 1888 (NSmArk); L. F. Låffler: Brev till A. Friberg den 12/9 1888 (NSmArk); Ansökningar från magistraten i Eksjö den 21/9 1900 och Konungens Befallningshavande i Jönköpings län den 16/10 1900 ang. stenens flyttning (ATA); VHAA:s Månadsblad 1900 s. 88; O. v. Friesen i Nordisk kultur 6 (1933), s. 183; F. A. Svalander i A. Sjöstrand: Eksjö stad (1938) s. 19; L. Pehrson: Inventeringsuppgift 1940 (ATA); S. B. F. Jansson: Skrivelse till Riksantikvarien den 15/7 1943 (ATA).

Äldre avbildningar: Hultin: teckning 1854 i J. E. Lagergrens aa s. 313; E. Ihrfors: teckning i Smolandia sacra (ATA) 1 pl. 201; Friberg: teckning den 22/8 1888 (NSmArk och ATA), foto 1905 (NSmArk); v. Friesen: fotos (NSmArk), foto i aa s. 183; Svalander: foto i aa s. 17; Jansson: foto 1943 (ATA).

Stenen har nu sin plats i Vattenledningsparken i Eksjö 30 m SÖ om vattentornet. I *Ransakningarna* 1667 finner man angående Eksjö följande notis: »Sedan ligger dher een Runasteen i Munkesjön, uthmedh landzwägen som säges haf wara Sochnemärke emellan Ekeshö och Höreda.» Munksjön är det gamla namnet på Kvarnarpsjön. Att 1600- och 1700-talets runologer förbisett denna sten, beror förmodligen på att den har legat kullfallen. Den har så kort rot, att den ej förblir stående upprätt, om ej extra anordningar vidtagas. M. Hultin skriver (aa s. 19) »Vid Qvarnarp i samma socken ligger en mindre runsten kullvräkt vid sjöstranden. Den säges hafva stått på gränsen mellan Höreda och Ekeshö socknar men blifvit borttagen såsom ett hinder för någon odling.»

Senare restes den, varom prosten Svensson i Höreda berättar i ett brev till Allvin den 23/6 1854 (avskrift i J. E. Lagergrens hs M 104: 14): »Den omnämnda stenen vid Qvarnarp, hvarå ritning af Hultin följer, var kullslagen och öfra ändan borta samt upprestes för circa 40 år sedan af Öfverste G. A. Rappe, men har åter fallit omkull och är nu genom bemälte Hultin upprest.» Denne har, som synes på hans teckning, bäddat kring stenen på de oristade sidorna med något slags jordvall.

Trettiofyra år senare undersöktes den av Friberg: »Den 22 aug. 1888 aftecknade jag denna runsten, som hvarken fins i Bautil eller Liljegren. Stenen står invid landsvägen från Eksjö till Höreda, strax hitom (fr. Eksjö) vattningsstället vid Kvarnarpsjön, alldeles till höger om landsvägen, ett stycke hitom Kvarnarp. Lutar starkt bakåt.» Den föll sedan återigen och flyttades över till andra sidan landsvägen, där den låg i diket utsatt för allsköns åverkan, varför magistraten i Eksjö den 21/9 1900 anhöll att få flytta den in till staden. Sedan Riksantikvarieämbetet givit tillstånd, uppsattes den på sin nuvarande plats. Pehrson har vid sin inventering fått upplysningen, att stenen har stått vid Kvarnarps bro men senare flyttats ca 250 m mot sockengränsen i N, innan den fördes in till staden.

Stenen är 156 cm hög, 60 cm bred; runorna äro ca 8 cm höga. De äro ristade på en slinga, som utformats till ett rundjur, vars huvud har nacktofs, långsträckt, mandelformigt öga och lång uppåtrullad överläpp. v. Friesen skriver (*Nordisk kultur* 6, 1933, s. 183): »Kvarnarpstenen från Höreda nära Eksjö har ett rundjur, som närmast liknar en typ från Sörmland och Uppland, och troligen är ristningen tillkommen under inflytande härifrån.» Den ovanligt rediga ortografien och den typiskt uppsvenska formeln *Guð hialpi and hans* styrker detta antagande.

Inskrift:

× s . . . × kiara × bro × pes - . . . ftir × klint × sun × sin × kup × hialbi × ont × hans
 1 5 10 15 20 25 30 35 40

... gera brú þessa eptir Klett, sun sinn. Guð hialpi ondu hans.

... göra denna bro efter Klint, sin son. Gud hjälpe hans ande.

Till läsningen: Stenen är på vänstra sidan avslagen vid toppen och i nedre hörnet, varigenom några runor gått förlorade. Vid min granskning voro ristningarna ifyllda med färg av S. B. F. Jansson. Av runan 13 är endast basen kvar. Före 14 **f** har varken v. Friesen, Jansson eller jag sett spår av runor, men Friberg har på sin teckning 1888 nedre delen av en hst. Han hade 1888 läst **n** men antecknade 1905: »inget **n** utan nedersta delen av **i** eller **e**». Runan 23 **s** har stolsform. Man känner och ser vallar även nedanför knäet. v. Friesen har vanligt **s**. Av det kryss, som utgjort skiljetecknet efter 31 **p**, synas de vänstra topparna. Skiljetecknet efter 40 **t** består av mycket fina streck. Hultin, Allvin och Jansson ha sett det, däremot ej Friberg, v. Friesen, Svalander. Beträffande de äldre läsningarna märkes för övrigt, att varken Hultin, Allvin eller Ihrfors ha sett något före 2 **k**. Ihrfors har även förbisett runorna efter 26–28 **sin**.

18–22 **klint** är ack. av rsv. *Klintr*, som är ett mycket sällsynt namn. På U 1143 läses enligt B 565 **klintr**. Från Danmark äro två 1400-talsbelägg kända.

Runan **þ** brukas i denna inskrift både för *o* i *bro* och för nasalerat *a* i *and*.

138. Markestad. Höreda sn.

Litteratur: B 1037, L 1210. J. Peringskiöld: Monumenta 8 bl. 17; B. A. Ennes: F m 61 (hs i KB); N. H. Sjöborg: Samlingar för Nordens fornälskare 3 (1830) s. 130; P. R. Svensson: Brev till J. Allvin den 23/8 1854, avskr. i J. E. Lagergrens Handlingar om Småland, M 104: 14 (hs i KB) avd. Concepter och anteckningar s. 114; J. Allvin: Brev till B. E. Hildebrand den 25/5 1857 (ATA), Beskrifning öfver Mo samt N:a och S:a Wedbo härader (1857) s. 143; NSmMedd 8 (1926) s. 124.

Äldre avbildning: U. Christofferson: träsnitt i Peringskiölds Monumenta och B 1037.

Runstenen är nu försvunnen.

I *Ransakningarna* 1667, där pastor loci lämnar meddelande om två runstenar i Höreda socken, nämnas inga vid Markestad. *Bautil* är den enda källan. Där finnas två stenar från denna by, B 1037 »Ån under Bron vid Markesta» (Sm 138) och B 1038 »Markesta by» (Sm 139). I början på 1800-talet fanns Sm 138 ännu kvar, fast den enl. Ennes var »liggande och öfre ändan afslagen» och hos Sjöborg läses: »stenen ligger nu styckad vid bron». År 1854 var den emellertid liksom Sm 139 försvunnen. Prosten P. R. Svensson skrev 1854 till Allvin (J. E. Lagergren aa): »På Markestads egor har jag aldrig hört omtalas någon Runsten eller annan Märkvärdighet, ej eller veta 70 åriga personer, som under hela sin lifstid bott derstädes, något i detta hänseende.»

I anslutning till detta meddelande, som Allvin refererar i *Beskrifning öfver Mo samt N:a och S:a Wedbo härader* (1857) s. 143, skriver denne författare, att man med skäl kan betvivla, »att sådana stenar någonsin funnits härstädes; ett misstag lärer sölunda här förefinnas, märkvärdigt hos en forskare [Liljegren], som eljest med så mycken möda och nit sökte sanning i sina uppgifter, och felet ligger således hos antiqvaren Göransson, som säkerligen förlagt dem på orätt ställe, hwilket denne antiqvarius flera än en gång låtit komma sig till last endast inom detta län.» Allvins anmärkningar angående Göranssons felaktiga lokaluppgifter äro mycket befogade, men i detta fall äro nog hans farhågor överdrivna. Ennes, liksom Sjöborg, omnämner stenen på dess gamla plats vid ån. Nu kan ingen av de båda stenarna återfinnas.

Efterforskningarna efter Sm 138 ha ej givit något resultat. I *NSmMedd* 8 (1926) s. 124 läses: »Redan på 1880-talet eftersöktes en runsten, som enligt en gammal uppgift skulle ligga i Emån under bron vid Markestad, Höreda socken, Jönköpings län, eller efter en senare anteckning 'vid bron'. Då denna bro i år [1926] ombyggdes, gjordes ett nytt besök för att finna stenen, men utan framgång.»

Runstenens höjd har enligt måtten i *Bautil* varit ca 165 cm, dess bredd 1 m.

Inskrift (enligt B 1037):

• irf̃r • kārpi • • kuml • ef - . . . - kutmkabursia nufs

1 5 10 15 20 25 30

irf̃r gerði kumbl ep(tir) ... f̃oður(?) sinn ...

irf̃r gjorde vården efter ... sin fader ...